

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ
КАФЕДРА ЮНЕСКО
«ДУХОВНО-КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ ВИХОВАННЯ ТА ОСВІТИ»**

**ДУХОВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ:
методологія, теорія і практика**

Збірник наукових праць

Випуск 4(91)

**Сєвєродонецьк
2019**

Рекомендовано Вченою радою Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля (протокол № 1 від 27 вересня 2019 р.)

Редакційна колегія

Шевченко Г.П. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, директор науково-дослідного Інституту духовного розвитку людини, завідувач кафедри ЮНЕСКО «Духовно-культурні цінності виховання та освіти», завідувач кафедри педагогіки, м. Северодонецьк (**головний редактор**); **Алфімов В.М.** – доктор педагогічних наук, професор, м. Северодонецьк (**заступник головного редактора**); **Зеленов Є.А.** – доктор педагогічних наук, професор, м. Северодонецьк; **Бех І.Д.** – доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАПН України, м. Київ; **Філіпчук Г.Г.** – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, м. Київ; **Миропольська Н.Є.** – доктор педагогічних наук, професор, м. Київ; **Пелех Ю.В.** – доктор педагогічних наук, професор, м. Рівне; **Помиткін Е.О.** – доктор психологічних наук, професор, м. Київ; **Сватко Ю.І.** – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри ЮНЕСКО «Права людини, мир, демократія, толерантність та міжнародне взаєморозуміння», м. Київ; **Базалук О.О.** – доктор філософських наук, професор, м. Київ; **Тюріна Т.Г.** – доктор педагогічних наук, доцент, м. Львів; **Антоненко Т.Л.** – кандидат педагогічних наук, професор, м. Северодонецьк; **Чурсін М.М.** – доктор педагогічних наук, доцент, м. Северодонецьк; **Ернст Вагнер** – доктор філософії, координатор кафедри ЮНЕСКО «Мистецтво і культура в освіті», м. Ерланген-Нюрнберг, Німеччина; **Галена Іванова** – доктор педагогічних наук, доцент, м. Пловдив, Болгарія; **Анна Клим-Климашевська** – доктор педагогічних наук, професор, м. Седльце, Польща; **Леслі Джон Френсіс** – доктор філософії, доктор літератури, доктор богослов'я, член колегії вчителів, член Британського психологічного товариства, м. Ковентрі, Великобританія; **Крістофер А. Льюїс** – доктор філософії, професор, м. Лідс, Великобританія; **Джон Вейн Фішер** – доктор педагогічних наук, професор, Австралія; **Д. Пол Шафер** – магістр мистецтв, доцент, директор проекту Світова культура, м. Маркхем, Канада; **Рашидова С.С.** – кандидат педагогічних наук, доцент, м. Северодонецьк (**відповідальний редактор**).

Збірник наукових праць «Духовність особистості: методологія, теорія і практика» внесено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 12.12.2017 № 1714).

Журнал включено до Міжнародної бази даних Ulrich's Periodical Directory (2013 р.), повнотекстової бази даних Open Academic Journals Index (2014 р., CGIJ OAJ – 0.350), Google Scholar (2014 р., h-індекс 2019 – 13), Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (2008 р.), Міжнародної наукометричної бази даних **Index Copernicus International** (ICI 2018 – 79.84).

Офіційний сайт збірника: <http://www.domtp.turion.info>

Д85   **Духовність особистості: методологія, теорія і практика** : збірник наукових праць / Гол. редактор Г. П. Шевченко. – Вип. 4 (91). – Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2019. – 264 с.

У збірнику висвітлюються актуальні питання методології, теорії й практики розвитку духовної культури особистості в сучасних соціокультурних умовах.

Матеріали збірника можуть бути використані науковцями в галузі педагогіки та психології духовності, аспірантами, педагогами-практиками.

Статті прорецензовано членами редакційної колегії.

© Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля, 2019

УДК 37.015.31:78

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2019-91-4-191-198>

ІСТОРИКО-ГЕНЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

О. Ф. Сбітнєва

ORCID 0000-0002-2201-2120

У статті досліджується історико-генетичний аспект проблеми естетичного розвитку особистості засобами музичного мистецтва. Автор наголошує, що задовго до нашої ери у Греції, Римі, Китаї, Візантії та інших країнах світу музика, як один з найбільш емоційних видів мистецтва, вважалась найбільш важливим засобом впливу на внутрішній світ дитячої особистості і використовувалась у вихованні та навчанні.

В різні історичні епохи музично-естетичне виховання займало значне місце у суспільному житті та входило в систему виховання особистості. В Давній Греції вважали музичне виховання важливою умовою формування гармонійної особистості за допомогою ладу, ритму, мелодії. В епоху Середньовіччя вважалось, що музика може виховувати моральність, пом'якшувати характери, запобігати провинам. В епоху Відродження музика оспівувала людську особистість, пробуджувала інтерес до внутрішнього світу.

Зазначено, що український народ набув величезного досвіду в галузі музично-естетичного виховання. В Україні кожна історична епоха була пов'язана з проблемою музично-естетичного виховання. Автор статті підкреслює значущість творчості та педагогічної діяльності українських композиторів у розвитку музично-естетичної думки. Підкреслено, що музичному мистецтву належить особлива роль в естетичному вихованні, залучення до якого не лише розвиває художній потенціал, а й мобілізує усі духовні ресурси особистості.

Автор статті зазначає, що історичний огляд проблеми естетичного виховання засобами музичного мистецтва дозволяє зробити висновки, що музика, з усім різноманіттям її жанрів, форм та образів, завжди була важливим засобом естетичного виховання дітей і молоді

Ключові слова: естетичне виховання, музично-естетичне виховання, музично-естетична думка, особистість, музична творчість, музичне мистецтво, музика, педагогічна діяльність, український народ, українська культура.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку української держави важливою умовою збереження й збагачення національно-культурних традицій, підвищення рівня духовної культури й гуманізації суспільства стає проблема естетичного виховання, яка є невід’ємною складовою гармонійного розвитку дитячої особистості й ефективним засобом духовного розвитку всього суспільства.

Музика як один з найбільш емоційних видів мистецтва протягом століть вважалась важливим засобом впливу на внутрішній світ особистості й використовувалась у вихованні (Давня Греція, Давній Рим, Давній Китай, Візантія та інші). Ще давньогрецькі філософи, розмірковуючи про природу і характер людських переживань під час сприймання музичного мистецтва, прийшли до висновків, що музика повинна бути обов’язковим предметом у вихованні та навчанні (Татаркевич, 1977).

Теоретичні основи естетичного виховання особистості розкрито в педагогічних працях О. Бурова, І. Дмитрієвої, І. Зязюна, А. Комарової, Б. Лихачова, Л. Масол, Л. Мелік-Пашаєва, Н. Миропольської, Н. Ничкало, Л. Печко, О. Семашка, С. Сургай, Т. Турчин, Л. Хлебнікової А. Щербо, О. Щолокової й інших. У наукових працях В. Бутенка, М. Деркач, А. Зиміної, О. Комаровської, А. Масол, Н. Миропольської О. Михайличенка, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, Л. Сбітневої, І. Сташевської, Н. Фоломєєвої, Г. Шевченко та інших наголошується на тому, що саме мистецтво є універсальним засобом становлення людської особистості.

Мета статті – дослідження історико-генетичного аспекту проблем розвитку естетичного виховання особистості засобами музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Античні філософи висували на перший план значення музики в суспільному житті, вплив музичного мистецтва на розвиток особистості за допомогою ладу, ритму, мелодії. Піфагор та його послідовники наголошували, що музика – виняткове мистецтво, вона – особливий дар богів, а вплив музики на душі людей пояснювали тим, що музичні звуки споріднені людським емоціям і почуттям (Татаркевич, 1977).

В епоху Середньовіччя вважалось, що музика може виховувати моральність, пом’якшувати характери, запобігати провинам. Визначалась переважно катарсична значущість музики, яка сприяла благочинному образу життя.

В епоху Відродження музика оспівувала людську особистість, пробуджувала інтерес до внутрішнього світу, відображала музичними засобами всі відтінки почуттів та переживань людини.

Значний досвід у галузі музично-естетичного виховання накопичено українським народом. Музичне мистецтво завжди займало значне місце в культурному житті українського народу. В Україні кожна історична епоха була пов'язана з проблемою музично-естетичного виховання, яке було невід'ємною складовою частиною української народної педагогіки, що є яскравим прикладом використання музичного мистецтва в естетичному вихованні дитячої особистості (Стельмахович, 1997).

Найкращим і найбагатшим проявом духовної культури народу, українського музичного мистецтва є українська народна пісня, в образах якої віддзеркалюється побут, риси характеру, почуття та переживання, життя українського народу та його естетичний смак.

Українські філософи О. Духнович, Я. Козельский, Ф. Прокопович, Г. Сковорода, П. Юркевич наголошували, що саме музичне мистецтво є найважливішим у процесі естетичного виховання особистості. На процес розвитку художньої творчості українців значно вплинула концепція естетичного виховання особистості Г. Сковороди, який тлумачив проблему самопізнання, наголошуючи на важливості виховання у дітей з наймолодшого віку поваги та інтересу до звичаїв та обрядів своїх пращурів, до пісні, до багатих скарбів усної народної творчості (Сбітнева, 2015, с. 17).

Важливим чинником розвитку музично-естетичного виховання була діяльність навчальних закладів в Україні – Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576–1636 рр.), братські школи, музичне училище в Глухові (1737 р.), Києво-Могилянська академія (1632) та інші. Функціонування цих освітніх закладів свідчить про значну увагу до естетичного розвитку особистості. Наприклад, вихованці Києво-Могилянської академії вивчали нотну грамоту, грали на музичних інструментах, співали в хорі й грали в оркестрі.

Значний вклад в розвиток музично-естетичного виховання у XVIII столітті внесли відомі композитори цієї епохи М. Ділецький, М. Березовський, Д. Бортнянський та А. Ведель.

У XIX столітті музичне мистецтво України отримало розвиток завдяки українському пісенному фольклору, в якому яскраво відображена велична історія українського народу. На основі фольклору невідомими авторами в перші десятиріччя століття створені відомі музичні шедеври: «Українська симфонія», пісні «Сонце низенько», «Віють вітри» та інші. З 50-х років XIX століття стали видаватися нотні збірники українських пісень.

Одним із талановитих композиторів і співаків XIX століття був С. Гулак-Артемівський (1813–1873). У 1862 році С. Гулак-Артемівський вперше в Україні створив оперу на національний сюжет «Запорожець за Дунаєм». Ця грандіозна подія сприяла подальшому розвитку музичного мистецтва України.

Початок XX століття ознаменувався розвитком своєрідної музично-педагогічної системи, де значна увага приділялася естетичному вихованню підростаючого покоління. Відомими представниками цього етапу були І. Алчевський, М. Вербицький, М. Вериківський, В. Верховинець, С. Воробкевич, Г. Дяченко, П. Козицький, Ф. Колесса, О. Кошиць, М. Лисенко, М. Леонтович, С. Людкевич, Л. Ревуцький та інші. Ці композитори та педагоги завдяки творчості, організаційно-педагогічній діяльності закладали основи музично-естетичної освіти XX століття. Ними було визначено напрямок музично-естетичної роботи та розпочато формування репертуару для дітей різного віку на фольклорній основі, друкування теоретичних підручників (Сбітнєва, 2015).

Одним з талановитих композиторів кінця XIX – початку XX століття, який заснував українську професійну музичну школу, проводив просвітницьку роботу в процесі проведення різних музичних заходів, чим суттєво вплинув на музично-естетичне виховання в Україні, був М. Лисенко. Все життя він прагнув зберегти самотність національної культури. Педагогічні ідеї М. Лисенка продовжували його послідовники М. Леонтович, К. Стеценко, Я. Степовий, В. Верховинець, Г. Хогкевич та інші.

Викликає інтерес педагогічна діяльність композитора, педагога, автора першого в Україні підручника з хореографії В. Верховинця, який заснував нові жанри – рухлива музична гра та театралізована пісня. Основа методики педагога – практичне застосування взаємодії мистецтв: музичного, хореографічного та драматичного (Верховинець, 1990).

Значний внесок у розвиток української системи музично-естетичного виховання зробив композитор, педагог М. Леонтович, який надавав великого значення народній пісні та фольклору в музичному вихованні дітей. На початку XX століття М. Леонтович заснував хорову школу, творчість якої доводила, що хорове мистецтво розвиває й виховує дітей.

У музичній педагогіці XX-го століття новий напрям відкрила музично-естетична концепція видатного музиканта-педагога Д. Кабалевського (1904–1987). Метою музичного виховання педагог вважав формування музичної культури, а в основі музичного виховання лежить активне сприймання музики. Педагогічні ідеї Д. Кабалевського дали змогу для вирішення проблем музичної педагогіки – виховання

інтересу до музики, визначення мети, завдань, основи музичного виховання.

Проаналізувавши ідеї цілісних систем масового музичного виховання дітей, створених Е. Жак-Далькромом, К. Орфом, З. Кодасем та Д. Кабалевським в XX столітті, можна зробити висновок, що метою цих систем було музично-естетичне виховання дитячої особистості засобами музичного мистецтва.

В 90-ті роки, коли Україна стала незалежною державою, почався новий етап в розвитку естетичного і художнього виховання. В країні розпочався активний пошук нових педагогічних концепцій та впровадження сучасних педагогічних технологій. Національна культура набула пріоритетного значення в художній освіті.

Висновки. Усвідомити сучасний стан естетичного виховання та можливості його розвитку в майбутньому можливо лише за умови його розгляду в історико-культурному та філософському контексті та в певній динаміці розвитку його теорії та практики.

На основі аналізу наукової літератури встановлено, що проблема естетичного виховання особистості привертала увагу видатних представників людства з давніх часів і досі не втрачає своєї актуальності у вітчизняному й зарубіжному науковому просторі. Проте питання естетичного виховання підростаючого покоління засобами музичного мистецтва ще потребують цілісного наукового дослідження в Україні. Історичний огляд проблеми естетичного виховання засобами музичного мистецтва дозволяє зрозуміти, що музика, з усім різноманіттям її жанрів, форм та образів, завжди була важливим засобом естетичного виховання дітей і молоді.

Література

1. Буров А. И. Теоретические проблемы системы эстетического воспитания. *Система эстетического воспитания в школе. Вопросы системного подхода.* Москва : Педагогика, 1980. С. 289-298.
2. Верховинець В. М. «Весняночка» : збірник для дітей. Харків, 1923, 5-е вид. 1990.
3. Михайличенко О. В. Основи загальної та музичної педагогіки: теорія та історія : навч. посібник для студентів музичних спеціальностей. Суми : Наука, 2004. 210 с.
4. Сбітнева Л. М. Розвиток системи музично-естетичного виховання в Україні: історико-педагогічний дискурс : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2015. 186 с.
5. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка : навч.-метод. посібник. Київ, 1997. 231 с.

6. Татаркевич В. Античная эстетика. Москва : Искусство, 1977. 327 с.
7. Шевченко Г. П. Эстетическое воспитание в школе. Київ : Радянська школа, 1985. 144 с.

References

1. Burov, A. I. (1980). Teoreticheskie problemy sistemy esteticheskogo vospitaniya [Theoretical problems of the system of aesthetic education]. *Sistema esteticheskogo vospitaniya v shkole. Voprosy sistemnogo podhoda*. Moscow: Pedagogika (rus).
2. Verkhovynets, V. M. (1923). "Vesnyanochka": zbirnyk dlya ditei ["Vesnyanochka": collection for children]. Kharkiv, 5-d ed.
3. Mykhaulychenko, O. V. (2004). *Osnovy zahalnoi ta muzychnoi pedahohiky: teoriya ta istoriya*: navch. posibnyk dlya studentiv muzychnykh spetsialnostey [Fundamentals of General and Music Pedagogy: Theory and History: tutorial for students of musical specialties]. Sumy: Nauka (ukr).
4. Sbitnieva, L. M. (2015). *Rozvytok systemy muzychno-estetichnoho vykhovannya v Ukraini: istoriko-pedahohichniy dyskurs* [The development of the system of music-aesthetic education in Ukraine: historical and pedagogical discourse]: monohrafiya. Kyiv: Pedahohichna dumka (ukr).
5. Stelmakhovych, M. H. (1997). *Ukraiinska narodna pedahohika*: navchalno-metodychnyi posibnyk [Ukrainian folk pedagogy: teaching aid]. Kyiv (ukr).
6. Tatarkevich, V. (1977). *Antichnaya estetika* [Antique aesthetics]. Moscow: Iskustvo (rus).
7. Shevchenko, G. P. (1985). *Esteticheskoe vospitanie v shkole* [Aesthetic education at school]. Kiev: Radianska shkola (rus).

ИСТОРИКО-ГЕНЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМЫ ЭСТЕТИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ СРЕДСТВАМИ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА

Е. Ф. Сбитнева

В статье исследуется историко-генетический аспект проблемы эстетического развития личности средствами музыкального искусства. Автор отмечает, что задолго до нашей эры в Греции, Риме, Китае, Византии и других странах мира музыка как один из самых эмоциональных видов искусства считалась наиболее важным средством воздействия на внутренний мир детской личности и использовалась в воспитании и обучении.

В разные исторические эпохи музыкально-эстетическое воспитание занимало значительное место в общественной жизни и входило в систему воспитания личности. В Древней Греции считали музыкальное воспитание важным условием формирования гармоничной личности с помощью строя, ритма, мелодии. В эпоху Средневековья считалось, что музыка может воспитывать нравственность, смягчать нравы, предотвращать проступки. В эпоху

Возрождения музыка воспевала человеческую личность, пробуждала интерес к внутреннему миру.

Отмечено, что украинским народом приобретен огромный опыт в области музыкально-эстетического воспитания. В Украине каждая историческая эпоха была связана с проблемой музыкально-эстетического воспитания. Автор статьи подчеркивает значимость творчества и педагогической деятельности украинских композиторов в развитии музыкально-эстетической мысли. Подчеркнуто, что музыкальному искусству принадлежит особая роль в эстетическом воспитании, привлечение к которому не только развивает художественный потенциал, но и мобилизует все духовные ресурсы личности.

Автор статьи отмечает, что исторический обзор проблемы эстетического воспитания средствами музыкального искусства позволяет сделать вывод, что музыка, со всем многообразием ее жанров, форм и образов, всегда была важным средством эстетического воспитания детей и молодежи

Ключевые слова: эстетическое воспитание, музыкально-эстетическое воспитание, музыкально-эстетическая мысль, личность, музыкальное творчество, музыкальное искусство, музыка, педагогическая деятельность, украинский народ, украинская культура.

HISTORICAL AND GENETIC ASPECT OF THE PROBLEM OF AESTHETIC DEVELOPMENT OF PERSONALITY BY MEANS OF MUSICAL ART

O. F. Sbitnieva

The article deals with the historical-genetic aspect of the problem of aesthetic development of personality by means of musical art. The author points out that long before our era in Greece, Rome, China, Byzantium and other countries of the world, music as one of the most emotional forms of art was considered the most important means of influencing the inner world of a child's personality and was used in education and training.

In different historical eras, musical and aesthetic education has occupied a significant place in public life and was part of the personality education system. In ancient Greece, musical education was considered an important condition for the formation of a harmonious personality with the help of fret, rhythm and melody. In the Middle Ages, music was thought to foster morality, soften characters, prevent wrongdoing. In the Renaissance, music sang the human personality, aroused interest in the inner world.

It is noted that the Ukrainian people have gained a great deal of experience in the field of music-aesthetic education. In Ukraine, every historical era has been linked to the problem of music-aesthetic education. The author of the article emphasizes the importance of creativity and pedagogical activity of Ukrainian composers in the development of musical and aesthetic thought. It is emphasized that musical art plays a

special role in aesthetic education, the involvement of which not only develops artistic potential, but also mobilizes all spiritual resources of the individual.

The author of the article notes that the historical review of the problem of aesthetic education by means of musical art allows us to conclude that music, with all the diversity of its genres, forms and images, has always been an important means of aesthetic education of children and young people.

Keywords: *Aesthetic education, musical-aesthetic education, musical-aesthetic thought, personality, musical creativity, musical art, music, pedagogical activity, Ukrainian people, Ukrainian culture.*

Сбітнєва Олена Федорівна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри музичного мистецтва та хореографії Навчально-наукового інституту культури і мистецтв ДЗ «Луганський національний університет імена Тараса Шевченка» (м. Старобільськ, Україна). E-mail: sbitneva.elen@gmail.com.

Sbitnieva Olena Fedorivna – PhD in Education, Lecturer of the Department of Musical Arts and Choreography of the Educational and Scientific Institute of Culture and Arts, State Institution "Lugansk National Taras Shevchenko University" (Starobilsk, Ukraine). Email: sbitneva.elen@gmail.com.

ЗМІСТ

Гафіяк А. М.

Підготовка фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій з використанням Business Intelligence System 6

Глоба Г. В., Віцько С. М., Гетун В. А.

Аналіз статусу фізичного виховання в загальноосвітніх школах Малайзії 17

Гончаренко М. С., Камнєва Т. П., Титар В. П.

Вивчення впливу тактильного кольоросприйняття на стан енергоінформаційної складової здоров'я дітей з патологією зору 27

Грамагик Н.

Еколого-педагогічна компетентність майбутніх бакалаврів природничих наук як передумова позитивної динаміки професіоналізму 44

Гуров С. Ю.

Еволюція духовно-моральних цінностей в античній літературі 57

Дняк В. В.

Організація дослідно-експериментальної роботи з соціально-економічної підготовки курсантів та слухачів у процесі безперервної освіти в НАДПСУ 69

Дубель І. М.

Особливості структурних взаємозв'язків у системі краєзнавчих знань та компетентностей 79

Мирополюська Н. Є.

Мультилігвізм як уведення в світ художніх цінностей 88

Надточій В. О., Лимарєва Ю. М., Черняков Д. А.

Різномірності РГР як засіб комплексної перевірки знань студентів з електрики та магнетизму 100

Олексюк О. М.

Емпіричний досвід вивчення проблем розвитку духовного потенціалу студентів закладів вищої мистецької освіти 111

Осадча Н. О.

Духовне і культурно-психологічне в сучасному педагогічному мисленні 123

Пантелєєва Е. Я., Сергиєнко М. С.

Воспитание семейных ценностей у студентов гуманитарного факультета средствами аутентичной французской песни 134

Піско Є. Ю.

Історіографія та джерелознавство в історико-педагогічних дослідженнях. На прикладі дослідження історії розвитку соціального виховання неповнолітніх правопорушників в Україні (1917-2015 рр.) 144

Попова О. В.

Педагогічні умови формування лінгвокультурної компетентності майбутніх менеджерів в процесі фахової підготовки 160

Проскурін В. М., Кондрашова Т. В.

Методичні рекомендації до викладання курсу «Історія соціальної роботи» для студентів ЗВО 170

Роганов М. Л., Роганов М. М.

Організація навчального процесу з використанням електронних навчальних матеріалів 182

Сбігнєва О. Ф.

Історико-генетичний аспект проблеми естетичного розвитку особистості засобами музичного мистецтва 191

Стьопкін А. В., Демченко С. О., Михайленко А. А.

Офісний пакет OpenOffice на уроках фізики 199

Ткач М. М.

Концепт професійного світорозуміння майбутнього вчителя музичного мистецтва у постнекласичному дискурсі 208

Тушко К. Ю.

Оцінка впливу реалізації експериментальної технології на здатність майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії 223

Цибулько О. С.

Духовні орієнтири радянської педагогіки 231

Шумовецька С. П.

Методичні рекомендації щодо формування у майбутніх офіцерів-прикордонників професійної культури 243

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ 256

GUIDELINES FOR THE AUTHORS 260

Наукове видання

ДУХОВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ:
методологія, теорія і практика

Випуск 4(91)

Оригінал-макет *Погорєлова Т.В.*
Технічний редактор, коректор *Погорєлова Т.В.*

Художнє оформлення обкладинки
Шевєрдін К.М.

Підписано до друку 30.09.2019.
Формат 60×84¹/₁₆. Гарнітура Times.
Умов. друк. арк. 15,4. Обл.-вид. арк. 16,2.
Наклад 100 прим. Вид. № 3250. Ціна договірна.

**Видавництво Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля**

Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.03 р.
Адреса видавництва: 93400, м. Сєвєродонецьк,
просп. Центральний, 59а,
E-mail: vidavnictvosnu.ua@gmail.com

Надруковано у видавництві «ФОП Жолнер Д.І.»
Свідоцтво про реєстрацію серія ВОЗ №045391 від 23.07.2009
Адреса: м. Київ, вул. Шота Руставелі, 20-Б.
тел. 044 28 77 222, e-mail: indi.print@gmail.com